

ذیل

«چند اثر و کتیبه تاریخی دیگر»

تاکنون قسمت مهمی از ابنیه قدیمی و تاریخی قم و کتیبه‌ها و خطوط و نقوش بازمانده در آنهارا طی چند مقاله شناسانده‌ایم . که از جمله مطالبی درباره بناهای کچ بری قرنهای هفتم تا نهم ، مجموعه کتیبه‌ها و سنگ نبشته‌های دوره صفوی و قسمتی از الواح سنگی متعلق بدوره‌های بعد بود . و در این مقاله نیز بنای مسجدی از قرن نهم و مسجد دیگری از قرن یازدهم و دو کتیبه مربوط بدوره صفویه را معرفی می‌نمایم .

کتیبه‌ای دیگر از دوره صفویه :

در مقاله و کتیبه‌های دوره صفویه در قم، و ذیل آن (۱) تمامی کتیبه‌ها و سنگ نبشته‌هایی که از عهد صفوی در قم بجای مانده است ، معرفی و متن هر یک نقل گردید . اخیراً بر سنگ نبشته دیگری از آن دوره اطلاع یافتیم ؛ که ذیلا بشرح و نقل متن آن می‌پردازم :

درقریه صرم قم تکیه یا مسجدی است آجری بمحوطه ۹ دره و ارتفاع ۱۲

۱- مجله وحید . سال چهارم . شماره ۱۱ و ۱۲ . ۲- این رقم تنها عدد ابجدی لفظ «غیب آمده» میباشد . و معلوم است که باقی الفاظ را برای تکمیل مصراع آورده‌اند .

متر. از ابنیه دوره شاه عباس دوم .

در اسپر ایوان شمالی مدخل مسجد قطعه سنگی منقور منصوب است ؛ که نام بانی و تاریخ بنای مسجد را بیان مینماید . و اینست متن آن : در بالای سنگ بخط نستعلیق :

و سال تاریخش جستمی از عدل گفت کز غیب آمده کارش ،

(۲) ۱۰۶۲

و بعد از آن :

مسجدی ساخت بهر عامه و خاص	و حاجی صرمی از سر اخلاص
بهر این مسجد تمام خواص	ملک از آسمان نزول کند
گفت حمدی و سوره اخلاص ،	سال تاریخش از خرد جستم
۱۰۶۰	

و در حاشیه آن بخط نسخ :

و عمل ذاکر شاه قلی

تا که باشد سجده گاه خاص و عام	حاجی صرمی بنا کرد مسجدی
قدسیانرا باشد اندر وی مقام	و وجه مسجدشک فردوس برین
آتش دوزخ بود بروی حرام ،	هر که در وی سجده از اخلاص کرد

مسجد پنجه علی :

مسجدیست در قم با زمانده از قرون هفتم و هشتم . کتیبه سردرش از کاشی و مورخ ۸۸۶ است . و مقداری که از متن آن باقی مانده ، بشرح زیر خوانده میشود :

« هذا المسجد المتيك المشهور بمسجد الصيني متيب حارث -

بن الامام المفترض الطاعة موسى الكاظم صلوات الله عليه وعلی آباءه -

الطاهرين اين كتابت شريف بعمل مرتضى الاعظم سيد عبدالصمد زاد -

الله توفيقه بالخيرات والحسنات ابن عطاء الله الحسيني في سنة ۸۸۶ »

در محراب مسجد اثر پنجه دستنی دیده میشود ؛ که منسوب بحضرت امیر (ع)

است . در این محراب يك قطعه کاشی مورخ همان سال - که عبارات زیر بر آن

نوشته شده - وجود داشته ، که اینک آنرا در بالای کتیبه کمر بندی سر قرار داده اند .

متن کتیبه مزبور چنین است :

و روایت است از عمار یا سرخالدونی که امام زاده حارث بن امام المفترض الطاءه موسی الکاظم در قم بمسجد صینی در مصاف با کرخیه اسدی علیه اللعنته غایب شد و از وی کسی نشانی نیافت صفت مسجد متبرک آنست که ابراهیم پیغمبر علیه السلام هفت نوبت کعبه معظمه را بنیان کرد خراب شد و قرار نگرفت ، بامر الله تعالی چون حجر الابيض را از مسجد مزبور بکعبه مبارکه بردند مستحکم البقاء شد و همچنین نقل است که هر شهری در آخر الزمان بچیزی و قم بآب منهدم گردد الا این مسجد و حوالی ببرکت مقام حجر الابيض و غایب شدن شاهزاده معصوم خراب نخواهد شد. تمام گشت این محراب بسمی صاحب اعظم خواجه کمال الدین شاه حسین بن خواجه عوض شاه بزاقمی تحریراً فی ثانی عشر محرم الحرام سنه ۸۸۶ هجری ،

مسجد دیگری بهمین نام در قزوین وجود دارد که بنده سال گذشته از آن دیدار کردم . در این مسجد نیز پنجاهای برسنگ مرمر دیده میشود که در محراب نصب شده و طبیعی است (برخلاف پنجمه موجود در قم که در همانگشت طبیعی جای میگیرد!) دور محراب مسجد پنجه علی قزوین - که تاریخ بنای آنرا ۹۴۵ نوشته اند - کتیبه ایست از کاشی ، که چند خشت از آخر آن افتاده . و متن کتیبه صلوات کبیر میباشد (اللهم صل علی محمد المصطفی و علی المرتضی ...) .

کتیبه سردر مدرسه مؤمنیه :

از این مدرسه در مقاله «کتیبه های دوره صفویه» باجمال یاد شده ، و متن ابیات کتیبه سردر آن نقل گردیده بود . در نقل ابیات مزبور متأسفانه اشتباهاتی رخ داده بود ، که چون مشاهده شد آن خطاها در مقالات بعضی دیگر نیز که از آن مقاله استفاده نموده اند (۱) راه یافته ؛ در اینجا بتصحیح و تکمیل متن ابیات مزبور می پردازد :

۱- مجله هنر و مردم . شماره ۶۶ . مقاله آقای همایون فرخ - صفحه ۳۰ -
متأسفانه یکی دو خطای دیگر نیز در مقاله مزبور روی داده ، که در فرصت مقتضی دیگری تصحیح خواهد گردید .

و در زمان شه ستاره شیم
الذی صاحب حکم نافذه
خسرو عهد و داور دوران
ساخت این مدرس سپهر اساس
ساخت بر شیعیان آل علی
یافت اتمام این خجسته بنا
عبده بندگان در گاهش
زد رقم افهم از پی تاریخ

آسمان طبل و آفتاب علم
عن سواد القلوب قم یاغم
شاه گیتی و قبله عالم
که از آن شد بنای دین محکم
.....
که بود کمبه سان مطاف امم
مؤمن شاملو امیر عجم
بهترین مدارس عالم ،

۱۱۱۳

سنگ نبشته بزرگی که در آن موقوفات مدرسه بتفصیل ذکر گردیده ، و
مورد مصرف هر يك بیان شده بود ؛ سابقاً در بالای در ورودی مدرسه - در فاصله
چهاربیت اول و آیات آخر - قرار داشت . در این اواخر اهل خیر (!) چون به-
تصاحب و تصرف موقوفات مزبور پرداختند ، آن لوح را نیز طبق معمول از جای
کنده ، از بین بردند !

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی